

**UCHWAŁA XXVII/175/2020
RADY GMINY CHRZYPSKO WIELKIE**

z dnia 29 grudnia 2020 r.

w sprawie uchwalenia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021 – 2024”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1378) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 782 i poz. 1378), po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu Rada Gminy Chrzypsko Wielkie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjąć do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021 – 2024” stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały .

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Chrzypsko Wielkie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Mariusz Kamyszek

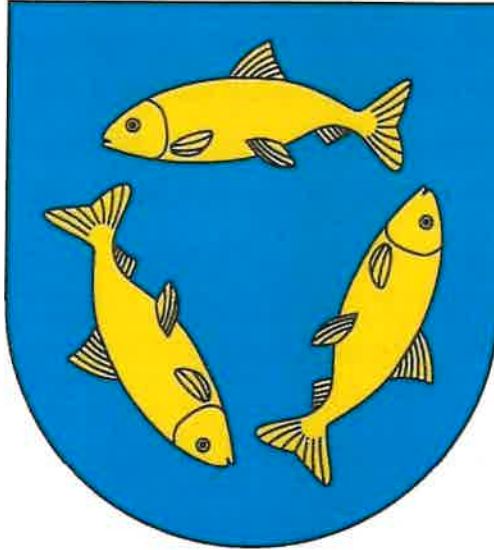
Przewodniczący Rady Gminy
Mariusz Kamyszek

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXVII/175/2020

Rady Gminy w Chrzypsku Wielkim z dnia 29 grudnia 2020 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY CHRZYPSKO WIELKIE
NA LATA 2021-2024**

Na zlecenie:

Wójta Gminy Chrzypsko Wielkie

Opracował:

mgr Robert Jędrzejczak

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego
Załącznik do pisma/decyzji/postanowienia/pozwolenia
z dnia 30.12.2020 Nr WKk.5120.10065.2020

Wielkopolski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
[Signature]
mgr Jolanta Graczyńska

Spis treści

1. Wstęp.....	5
1.1. Zarys geograficzno-historyczny gminy Chrzypsko Wielkie.....	10
1.2. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	13
1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	16
1.4. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	19
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	30
2.1.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami.....	30
2.1.2. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.....	31
2.1.3. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019 - 2022.....	31
2.1.4. Strategia Rozwoju Kraju do 2020.....	34
2.2. Zgodność Programu z dokumentami szczebla wojewódzkiego.....	35
2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	35
2.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.....	36
2.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami.....	43
2.2.4. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020.....	45
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Chrzypsko Wielkie.....	50
3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	53
3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	55
3.3. Wykaz zespołów zabytkowych ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	61
3.4. Krajobraz kulturowy gminy Chrzypsko Wielkie.....	62
3.5. Zabytki archeologiczne.....	64
3.5.1. Wykaz stanowisk wpisanych do rejestru zabytków.....	64
3.5.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazu.....	65

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków.....	66
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego....	66
4.1. Stan zachowania zabytków na terenie gminy Chrzypsko Wielkie.....	66
4.2. Uwarunkowania ochrony zabytków i stanowisk archeologicznych wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Chrzypsko Wielkie.....	73
4.3. Uwarunkowania ochrony zabytków wynikające ze Strategii Zrównoważonego Rozwoju Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2014 – 2024.....	78
4.4. Uwarunkowania ochrony zabytków wynikające z Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2005-2013.....	80
4.5. Uwarunkowania ochrony zabytków i dziedzictwa archeologicznego wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Chrzypsko Wielkie.....	82
4.6. Uwarunkowania ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające z obszarów ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	85
4.7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.....	88
4.7.1. Dzieje osadnictwa pradziejowego, stan zachowania zabytków archeologicznych, istotne zagrożenia oraz obszary największych zagrożeń dla zabytków archeologicznych.....	88
5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami	93
6. Założenia programowe.....	94
7. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	95
7.1. Gminna ewidencja zabytków.....	95
7.1.1. Gminna ewidencja zabytków nieruchomości – wykonanie.....	95
7.1.2. Gminna ewidencja zabytków archeologicznych – wykonanie	96
7.1.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury.....	97

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

7.2. Ochrona i rewaloryzacja obiektów zabytkowych	97
7.2.1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomych będących własnością gminy.....	97
7.2.2. Stosowanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie gminy Chrzypsko Wielkie.....	101
7.3. Kształtowanie świadomości mieszkańców.....	104
7.4. Świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.....	108
7.5. Promocja zabytków i krajobrazu kulturowego.....	109
7.6. Dziedzictwo kulturowe jako element rozwoju turystyki.....	111
8. Kierunki działań dla realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	113
8.1. Wykonanie i bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków architektonicznych.....	113
8.2. Wykonanie gminnej ewidencji stanowisk archeologicznych.....	114
8.3. Tworzenie parków kulturowych.....	115
8.4. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.....	115
8.5. Określenie sposobu realizacji celów gminnego programu opieki nad zabytkami.....	117
9. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	118
10. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	121
11. Zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu nad zabytkami.....	121
12. Mapa Gminy Chrzypsko Wielkie.....	124

1. Wstęp.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym dla innych aktów związanych z planowaniem i rozwojem gminy. Przedmiotem omawianego programu jest obszar gminy Chrzypsko Wielkie w powiecie międzychodzkiem, w województwie wielkopolskim.

Głównym celem programu jest sformułowanie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego. Zadania te odnoszą się do obszaru całej gminy jako regionu administracyjnego, wraz ze wszystkimi obiektami zabytkowymi, stanowiskami archeologicznymi i całością problematyki z nimi związanej. Program ten ma określić pewien stan idealny w zakresie opieki nad zabytkami – wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji. Jego ideą jest również dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Chrzypsko Wielkie. Istotnym jest, aby poprawa ta dokonywała się przy współudziale społeczności lokalnej, w różnych formach jej aktywności. Obowiązkiem władz publicznych jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających na celu jej sprawne działanie.

Zgodnie z definicją określoną w *ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* program jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji. Jego przyszłe modyfikacje winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024 kontynuuje starania samorządu Gminy Chrzypsko Wielkie w

zakresie systematycznego prowadzenia działań z obszaru ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym regionu wyrażone w poprzedniej wersji niniejszego dokumentu obowiązującego w latach 2008-2011. Uprzednio obowiązujący Gminny program opieki nad zabytkami dla Chrzypsko Wielkie na lata 2008-2011 przyjęty został uchwałą nr XVII/92/2008 Rady Gminy Chrzypsko Wielkie z dnia 29.04.2008 r. Realizowany był on na przestrzeni minionych lat, sprawdził się jako dokument wyznaczający cele i kierunki zadań dotyczące istniejących na terenie Gminy obiektów zabytkowych.

Aktualnie opracowany Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024 – bazując w znacznej mierze na doświadczeniach wynikających z realizacji uprzednich tego typu dokumentów – w części modyfikuje i jednocześnie wyznacza nowe cele przy jego realizacji po pozytywnym zaopiniowaniu przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i właściwym przyjęciu w drodze uchwały Rady Gminy Chrzypsko Wielkie.

Dokument ten zawiera aktualizację wszelkich zaistniałych na przestrzeni minionych lat zmian w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza zmiany w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy.

Ważnym obszarem działań Gminy w ciągu ostatnich lat były działania związane rewitalizacją przestrzeni zabytkowej i udostępnienie jej mieszkańcom regionu. Dokonało się to m.in. w zakresie odnowy placu przed kościołem parafialnym w Chrzypsku Wielkim. Miejsce to stało się ważnym elementem w krajobrazie miejscowości, gdzie odbywają się ważne uroczystości patriotyczne. Z całą pewnością należy wspomnieć o finansowaniu szeregu większych i mniejszych inwestycji związanych z poprawą wszelkiej infrastruktury miejscowości, co przekłada się w znaczący sposób na lepsze zachowanie i

użytkowanie obszaru ich historycznego układu ruralistycznego. Prowadzono również działania związane z udostępnieniem i usprawnieniem przestrzeni nad Jeziorem Chrzypskim. Istotnym elementem w działaniach Gminy Chrzypsko Wielkie było wspieranie działań Domu Kultury i Biblioteki Publicznej jako ośrodka kształtujących poczucie lokalnych więzi oraz elementu dbającego o zachowanie lokalnych tradycji i historii. Gmina Chrzypsko Wielkie utrzymuje jego działalność podstawową oraz dotuje m.in. wydawnictwa, działania edukacyjne czy też organizację imprez.

Do ważnych zadań związanych z ochroną zabytków należy zaliczyć także powstanie skweru im. Ks. Romana Panewicza. Prowadzono również prace porządkowe na cmentarzach stanowiących własność Gminy.

Wszystkie – wybrane spośród wielu innych – wymienione powyżej działania wpisują się w niezmienny cel przyświecający również opracowaniu aktualnego Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024 obejmującego wybór kierunków działań oraz poszczególnych zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami sformułowanych w art. 87 ustawy z dnia 27 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) jakimi są:

- 1) Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- 2) Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.

- 3) Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- 4) Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 5) Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- 6) Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- 7) Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- 8) Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ponadto Gmina prowadziła szerokie działania popularyzujące historię i zabytki regionu w różnego rodzaju publikacjach, konferencjach, działaniach edukacyjnych i promocyjnych realizowanych przy wsparciu finansowym lub organizacyjnym Gminy. Wśród nich można wymienić m.in. działania upamiętniające 100 rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę oraz kolejne rocznice wybuchu Powstania Wielkopolskiego, działania związane ze wsparciem organizacji pozarządowych czy działania poświęcone zachowaniu pamięci o rybackim i rolniczym charakterze Gminy. Podsumowując należy stwierdzić, iż Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024 to dokument będący całościową strategią ochrony zabytków zlokalizowanych na omawianym obszarze na okres najbliższych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

czterech lat, który realizowany będzie dostępnymi środkami prawnymi oraz finansowymi. Jednocześnie dokument ten stanowi instrument koordynujący proces tworzenia gminnych polityk przestrzennych i powinien spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego Chrzypaska poprzez właściwe – z punktu ochrony zabytków i opieki nad nimi – podejmowanie przez samorząd działań zarówno organizacyjnych, jak i finansowych zmierzających do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w tym zakresie. Kolejną rolą jaką spełnia niniejszy dokument jest uświadamianie potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego wśród społeczeństwa, a także dążenie do włączania społeczności w proces sprawowania opieki nad zabytkami poprzez tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Ryc.1. Mapa gminy Chrzypsko Wielkie.

1.1. Zarys geograficzno-historyczny gminy Chrzypsko Wielkie.

Gmina Chrzypsko Wielkie leży na Pojezierzu Wielkopolskim, w subregionie Pojezierza Poznańskiego. Turystycznie wchodzi ona w skład regionu określanego mianem Pojezierza Międzychodzko-Sierakowskiego, zaś głównymi atutami krajoznawczymi gminy są walory naturalne: piękno krajobrazu, lasy i jeziora. Administracyjnie Chrzypsko Wielkie położone jest w północno - zachodniej części województwa wielkopolskiego i jest najdalej wysuniętą na wschód gminą powiatu międzychodzkiego.

Od zachodu omawiany obszar graniczy z gminą Sieraków i Kwilcz (powiat międzychodzki), od wschodu z gminą Pniewy i od północnego-wschodu z gminą Wronki (obie gminy – powiat szamotulski).

Najbliższe ważne drogi komunikacyjne przebiegają przez Pniewy, Kwilcz i z Chrzypska Wielkiego jest do nich ok. 15 km. Odległość z Chrzypska do Poznania – wynosi 65 km, a do Międzychodu – stolicy powiatu jest 27 km. Ruch komunikacyjny na terenie gminy odbywa się głównie w oparciu o drogę wojewódzką nr 186 relacji Kwilcz - Chrzypsko Wielkie - Dobrojewo i nr 182 Sieraków – Wronki oraz sieć dróg powiatowych i gminnych. Przez teren gminy przebiega aktualnie nieczynna linia kolejowa relacji Międzychód – Szamotuły.

Według fizyczno – geograficznej regionalizacji Polski, gmina Chrzypsko Wielkie położona jest na Nizinie Środkowo – Europejskiej, w podprovincji Pojezierza Południowo-bałtyckiego, pradoliny Toruńsko – Ebeswaldzkiej mezoregionu Pojezierza Wielkopolskiego. Gmina Chrzypsko Wielkie leży także w obrębie szczególnego rejonu geograficznego nazywanego Pojezierzem Międzychodzko – Sierakowskim. Pojezierze to obejmuje północno– zachodni skrawek Pojezierza Poznańskiego i północną część Bruzdy Zbąszyńskiej.

Sieć osadniczą tworzy tutaj 14 wsi rozłożonych mniej więcej równomiernie po terenie całej gminy. Chrzypsko Wielkie – siedziba gminy, Białcz, Białokosz, Białokoszyce, Charcice, Chrzypsko Małe, Gnuszyn, Łęczce, Łęczeczki, Mylin, Orle Wielkie, Ryżyn, Śródka, Strzyżmin. Tylko Chrzypsko

Wielkie można zaliczyć do wsi dużych. Natomiast pozostałe wsie to miejscowości średnie, małe i bardzo małe.

Powierzchnia gminy wynosi 84,3 km², co stanowi 11,4 % powierzchni powiatu międzychodzkiego i 0,28% województwa wielkopolskiego. Większość terenu gminy zajmują użytki rolne (65,5%), lasy (16,5%) i wody (12%). O ile w stosunku do średniej wojewódzkiej dużą ilość powierzchni gminy zajmują wody stojące i płynące, to gmina ma bardzo małą lesistość.

Według regionalizacji fizyczno – geograficznej J. Kondrackiego gmina leży na Pojezierzu Poznańskim, w mikroregionie Pojezierza Międzychodzko – Pniewskiego, w rejonie występowania pagórków morenowych. Teren ten charakteryzuje się bardzo urozmaiconą rzeźbą. Różnice wysokości bezwzględnych dochodzą tutaj do 70 m. Powierzchnie gminy urozmaicają liczne jeziora oraz wcięcia dolina rzeki Oszczynicy z jej drobnymi dopływami. Na omawianym terenie znajdują się liczne jeziora, z których największe to: Jezioro Chrzypskie, J. Wielkie, J. Białokoskie, J. Kuchenne i J. Radziszewskie.

W ukształtowaniu powierzchni można wyróżnić:

- formy akumulacji lodowcowej, do których zalicza się obszary wysoczyznowe występujące wyspowo na terenie całej gminy, w części krawędziowej (często o bardzo dużych spadkach) porozcinane licznymi dolinkami erozyjnymi;
- formy postglacjalne erozji i akumulacji rzecznej, do których należą obniżenia dolinne ciągu jezior i cieków rozcinających obszary wysoczyznowe;
- formy antropogeniczne, do których można zaliczyć zwałowiska i wyrobiska (czynne i nieczynne) związane z poborem kruszywa naturalnego, składowisko odpadów, nasypy kolejowe itp.

Obszary wysoczyzn morenowych – zbudowane są głównie z glin (przeważnie piaszczystych), piasków i pospółek gliniastych. Obniżenia dolinne jezior i cieków – wypełnione są głównie drobnymi piaskami czasem podścielonymi warstwą osadów bagienno – rzecznych w postaci namulów, torfów, glin i mad.

Historycznie najwcześniejsza znana nam wzmianka mówiąca o Chrzypsku datowana jest na 1393 rok. Uważa się, że parafia w Chrzypsku Wielkim jest jedną z najstarszych w regionie. Jej powstanie przypisuje się prawdopodobnie na drugą połowę XII w. Nazwa miejscowości pochodzi od chrzepów, czyli grzbietów wzgórz. Ulegała ona na przestrzeni lat kilkakrotnie zmianom: 1393 Krzipsko, 1401 Maior Chrzipsko, 1419 Chrzibsko, 1448 Chrzypsko Maius, 1476 Magna Chrzypsko. Osadnictwo pradziejowe w okolicach wsi potwierdzone jest jednak znacznie wcześniej niż zapisy historyczne. Świadczą o tym m. in. znaleziska w okolicy Chrzypska śladów osadnictwa pochodzących z czasów kultury łużyckiej czy wczesnego średniowiecza. Wzrost informacji o miejscowości następuje w wieku XIV, kiedy to jej mieszkańcy stawiali zbrojny opór najeżdżającym ich ziemie zagonom krzyżackim, które gęsto zapuszczały się w te rejony. W XV i XVI wieku Chrzypsko rozwijało się będąc ciągle w cieniu pobliskiego Sierakowa. W Chrzypsku rozwijało się wówczas drobne rzemiosło m. in. w postaci zakładów kowalskich, kołodziejskich czy młynów. Związane to było z głównym elementem ekonomicznym tego terenu, czyli rolnictwem. To dzięki niemu Chrzypsko stało się już wkrótce zasobną osadą i mimo, że leżało na uboczu traktatu handlowego to jednak chętniej było odwiedzane przez kupców, którzy wymieniali tu żelazo, sukno i inne artykuły w zamian za zboże i mięso handlowe. Więszego znaczenia Chrzypsko znaczenia nabrało około 1591 roku, kiedy to Sieraków stał się własnością Jana Opalińskiego. Bardzo szybko osada rozrosła się pod każdym względem, stając się dużą jak i ówczesny okres dość zamożną wsią.

Od początku swego istnienia Chrzypsko Wielkie stanowiło gniazdo rodowe Prawdziców – Chrzypskich i było ono w ich władaniu bardzo długo. W XVII wieku wieś została włączona w obręb rozległych dóbr sierakowskich i dzieliła a nimi wspólne losy do lat 30-tych XIX w. Następnie powstał tu

niezależny majątek, który w latach 20. XX w. posiadał areał 94 ha. Na przestrzeni wieków Chrzypsko było własnością rodów Leszczyców, Chrzypskich, Opalińskich i Kierskich. 2 połowa wieku XIX i początek XX to częste zmiany właścicieli miejscowości.

W wyniku rozbiorów państwa polskiego Chrzypsko Wielkie znalazło się pod panowaniem pruskim. Niewola ta zakończyła się dopiero w pierwszych dniach 1919 roku, dzięki zwycięskiemu Powstaniu Wielkopolskiemu. Wtedy to znaczna część Wielkopolski, w tym także Chrzypsko Wielkie, została oswobodzona spod ponad wiekowej pruskiej władzy. Druga wojna światowa przyniosła tym ziemiom okupację hitlerowską. W styczniu 1945 roku, po pięciu latach niemieckiej okupacji zwycięska ofensywa wojsk radzieckich i towarzyszącym im oddziałom Wojska Polskiego wyzwoliła Chrzypsko Wielkie i jego okolice. Po okresie tym okoliczne majątki zamienione zostały na Państwowe Gospodarstwa Rolne, które funkcjonowały tutaj do lat 90-tych XX w.

1.2. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

„Program Opieki nad Zabytkami gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021 – 2024” został opracowany celem realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r, poz. 282 z późn. zmian). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy - zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Gminy. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji wójt sporządza co dwa lata sprawozdanie z realizacji programu opieki, które przedkłada jest radzie gminy.

Szczegółowe cele programu opieki nad zabytkami zawarte są w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i należą do nich:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Tworząc Program opieki nad zabytkami w Gminie Chrzypsko Wielkie założono, że zasoby regionalnego dziedzictwa kulturowego są zasadniczym czynnikiem wpływającym na kształtowanie tożsamości regionalnej. Należy się z tymi zasobami, historią i zabytkami zapoznać, rozróżnić obiekty wpisane do

rejestrze zabytków województwa wielkopolskiego i figurujące w Gminnej Ewidencji Zabytków. Zasoby te, odczuwane czasem jako obciążenie, mogą stać się, odpowiednio utrzymane, szansą promocji. Nadrzędnym celem sformułowania Programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego gminy poprzez określenie działań organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu, a także włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny oraz zaszczepienie świadomości potrzeby, zasadności i sposobów ochrony zabytków wśród mieszkańców. Istotnym elementem opieki nad zabytkami jest też uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na ochronę zabytków.

Formułując Program Opieki nad Zabytkami przyjęto zadania należące z mocy ustawy do obowiązków Gminy, między innymi opieki nad zabytkami, do których Gmina Chrzypsko Wielkie posiada tytuł prawny oraz zarysowano ogólną politykę Gminy w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym praw właścicieli. Efektami, jakie ma przynieść wykonanie zapisów Programu ma być w związku z tym poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego powodująca uatrakcyjnienie regionu na rynku turystycznym, nadanie zabytkom właściwych funkcji oraz podniesienie świadomości walorów dziedzictwa kulturowego.

1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią:

a) rozstrzygnięcia ustawowe:

- art. 5, 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP stwierdzające, iż zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (Dz.U.1997.78.483 z dnia 1997.07.16),
- art. 7 ust. 1 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz.U.2017.1875 tj. z dnia 2017.10.09) stwierdzający, że: „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”,
- art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2020 r, poz. 282 z póź. zmian.) stanowiący, że:
 - Burmistrz/wójt sporządza gminny program opieki nad zabytkami na okres 4 lat,
 - gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
 - z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami burmistrz/wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018r., poz. 1609e zm.).
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U.2017.1674 z dnia 2017.09.01).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz.U.2014.110 z dnia 2014.01.22).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U.2004.212.2153 z dnia 2004.09.29).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U.2004.124.1304 z dnia 2004.06.02).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U.2011.89.510 z dnia 2011.04.29).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych

lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U.2011.113.661 z dnia 2011.06.02).

8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004.30.259 z dnia 2004.02.27).

9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U.2004.71.650 z dnia 2004.04.21).

b) pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków:

W celu skutecznej opieki nad zabytkami istotne jest ponadto uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w następujących aktach prawnych:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. z 2018 r. poz. 1945 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* (Dz.U. z 2019 r. poz. 1186 ze zm.),
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – *Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. z 2019 poz. 1396 ze zm.),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz.U. z 2018 poz. 1614 ze zm.),
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. z 2018 poz. 2204 ze zm.),
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. *o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (Dz. U. z 2018 poz.1983 ze zm.),

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz. U. z 2019 poz. 688 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. *o muzeach* (Dz. U. z 2019 poz. 917),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. *o bibliotekach* (Dz. U. z 2019 poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. *o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz.U.2018.217 tj. z dnia 2018.01.25).

c) pozycje o charakterze pomocniczym:

- Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego,
- Tezy do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.4. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2020 r, poz. 282 z późn. zmian.) reguluje definicje związane z ochroną zabytków oraz określa formy ich ochrony.

Art. 3 pkt 1, 2 i 3

Zabytkiem nieruchomym lub ruchomym jest nieruchomości lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 6 ust. 1 pkt 1

Do zabytków nieruchomych zaliczają się:

- krajobrazy kulturowe
- układy urbanistyczne
- układy ruralistyczne
- zespoły budowlane
- dzieła architektury i budownictwa
- dzieła budownictwa obronnego
- obiekty techniki (kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe)
- cmentarze
- parki, ogrody i innymi formy zaprojektowanej zieleni,
- miejsca upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Art. 6 ust. 1 pkt 2

Do zabytków ruchomych zaliczają się:

- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej
- kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje
- numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery
- wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej i charakterystyczne dla dawnych i

nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego

- materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach
- instrumenty muzyczne
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne
- przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Art. 3 pkt 4

Zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Art. 6 ust. 1 pkt 3

Do zabytków archeologicznych zaliczają się:

- pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa
- cmentarzyska
- kurhany
- relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ust. 2

Odrębnej ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 3 pkt 14

Krajobraz kulturowy zdefiniowany został jako postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Art. 3 pkt 12

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny zdefiniowany został jako przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Art. 3 pkt 13

Historyczny zespół budowlany zdefiniowany został jako powiązana przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Art. 3 pkt 15

Otoczenie [zabytku] zdefiniowane zostało jako teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 3 pkt 6

Prace konserwatorskie zdefiniowane zostały jako działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Art. 3 pkt 7

Prace restauratorskie zdefiniowane zostały jako działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań.

Art. 3 pkt 8

Roboty budowlane zdefiniowane zostały jako budowa, a także prace polegające na przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku.

Art. 3 pkt 9

Badania konserwatorskie zdefiniowane zostały jako działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich.

Art. 3 pkt 10

Badania architektoniczne zdefiniowane zostały jako działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń. **Art. 3 pkt 11**

Badania archeologiczne zdefiniowane zostały jako działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Art. 4

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,

- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 7

Formami ochrony zabytków są:

• wpis do rejestru zabytków

Rejestr dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków [art. 8]; do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku [art. 9]; do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę [art. 10].

• wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, o których mowa w art. 64 ust. 1, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw

kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego [art. 14a].

- **uznanie za pomnik historii**

Zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego [art. 15].

- **utworzenie parku kulturowego**

W celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1 burmistrz (wójt, prezydent miasta), w uzgodnieniu w wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy w celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin

(związku gmin), na terenie których ten park ma być urządzony dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego [art. 16].

Na terenie ustanowionego przez radę gminy parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych umieszczenia tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1
- składowania lub magazynowania odpadów [art. 17]
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 18

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W koncepcji, strategiach, analizach planach i studiach, o których mowa w ust.1, w szczególności:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych.

Art. 19

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. W studium i planie, o których mowa w ust.1, ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których

obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków

Art. 20

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22 pkt 4

Burmistrz (wójt, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Art. 22 pkt 5

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (wójta, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 81. pkt 1.

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Art. 89

Organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

2.1.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały uwzględnione w tezach do krajowego programu opieki nad zabytkami oraz w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020. 2.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013. Misją Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Celem strategicznym strategii jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

2.1.2. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.

W Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, przyjętej w dniu 14 czerwca 2005 r., rozszerzono cele strategii, wprowadzono system jej realizacji, monitorowania i ewaluacji. Jednym z proponowanych kierunków działań jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów przemysłowych i powojkowych, ich adaptacje na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, budowa i rozbudowa sieci informatycznych w promocji potencjału kulturowego regionów, inwentaryzacja i digitalizacja zabytków dziedzictwa ruchomego i nieruchomego oraz ich promocja. Jako podstawowe wskaźniki monitoringu i ewaluacji Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego uznano:

- a) liczbę zabytków ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- b) liczbę obiektów zrewitalizowanych i odnowionych,
- c) wartość odnowionych zabytków kultury.

2.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022, zwany dalej „Programem 2019–2022”, ma na celu realizację przepisu art. 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r, poz. 282 z późn. zmian.) Program 2019–2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji

rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, z późn. zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego jest organem odpowiedzialnym za koordynację, monitorowanie i ewaluację realizacji Programu 2019–2022 przez wszystkie zaangażowane w nią podmioty.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019 - 2022 przyjęty został Uchwałą nr 82/2019 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W Programie sformułowano cel główny: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

- Kierunek działania 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
 - 1.1.1. W ramach realizacji zadania: Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i

dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;

1.1.2. Zadanie: Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym;

1.1.3. Zadanie: Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.

- Kierunek działania 1.2.: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

1.2.1. W ramach zadania: Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich;

1.2.2. W ramach zadania: Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich;

1.2.3. W ramach realizacji zadania: Wsparcie działań dokumentacyjnych zespołu zabytkowego,

1.2.4. W ramach realizacji zadania: Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- Kierunek działania 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

2.2.1. W ramach zadania: Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie

intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje;

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

- Kierunek działania 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

3.1.1. W ramach zadania: Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do

zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;

3.1.2. W ramach zadania: Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- Kierunek działania 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami,

3.2.1. Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

2.1.4. Strategia Rozwoju Kraju 2020.

„Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo” (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.), zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szerzej bardziej kompleksowemu wykorzystaniu technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwojowi niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego. Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają one na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

2.2. Zgodność Programu z dokumentami szczebla wojewódzkiego.

2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.

W Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego przyjętej do 2030 r. główna wizja rozwoju województwa została zdefiniowana następująco:

Misja samorządu regionalnego w zwięzły sposób precyzuje istotę jego działań i podstawowe funkcje do spełnienia na rzecz podnoszenia poziomu życia i zaspokojenia potrzeb mieszkańców i województwa. Kierując się tym przesłaniem, Samorząd Województwa przyjął następującą misję: **„Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju”**.

W zakresie dziedzictwa kulturowego Wielkopolski stwierdzono iż:

Wielkopolskę wyróżnia bogactwo dziedzictwa kulturowego. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze, wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb należy wymienić m.in.:

- **Rozwój wielkopolskich instytucji kultury**

Celem działań w ramach projektu będzie wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie. Przewiduje się szereg inicjatyw związanych z rozwojem m.in. wielkopolskich muzeów, teatrów

czy bibliotek, w tym również zapewnienie nowej bazy lokalowej dla Filharmonii Poznańskiej.

- Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski, w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne.

W ramach społecznego rozwoju Wielkopolski opartego na zasobach materialnych i niematerialnych regionu kluczowym kierunkiem działań będzie m.in. ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz wyrównywanie dostępu do dóbr i usług kultury, m.in. przez inwestycje w infrastrukturę kultury i poprawę warunków jej funkcjonowania.

2.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z 25 marca 2019 roku w sprawie: uchwalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania. Plan określił m.in.: cel sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego, zasady kształtowania przestrzeni, zasady zagospodarowania oraz kierunki zagospodarowania. W rozdziale II Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa dokonano analizy zasobów bogactwa kulturowego Województwa Wielkopolskiego. Wskazano główne wątki historyczne kształtujące obraz kulturowy regionu. Wykazano bogaty zasób elementów

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

związanych z kształtowaniem się początków Państwa Polskiego szczególnie przez pryzmat zasobów archeologicznych.

Dla realizacji celu polityki przestrzennej określono kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa poprzez:

Wzmacnianie tożsamości narodowej i regionalnej

Podstawą budowania tożsamości narodowej i regionalnej będą działania ukierunkowane na osiągnięcie optymalnego stanu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polegać one będą na ochronie istniejących zasobów materialnych i duchowych oraz kreowaniu nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin kulturowych, a zwłaszcza tworzeniu nowej jakości przestrzeni. Na obszarze województwa wielkopolskiego wskazuje się następujące obiekty zabytkowe oraz obszary o najwyższych walorach środowiska kulturowego i przyrodniczego, wymagające zachowania i wzmocnienia działań ochronnych:

1) Obiekty lub zespoły obiektów wraz z ich historycznym otoczeniem:

a) istniejące pomniki historii:

- Poznań – historyczny zespół miasta,
- Wyspa – Ostrów Lednicki (gmina Łubowo),
- Gniezno – Katedra p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Wojciecha,
- Lubiń – zespół opactwa benedyktynów (gmina Krzywiń),
- Zespół klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri – Gostyń – Głogówko (gmina Pisaki i Gostyń),
- Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli,
- Zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą (gmina Łądek),

- Rydzyna - założenie rezydencjonalno-urbanistyczne,
- Rogalin – zespół pałacowy z ogrodem i parkiem (gmina Mosina),
- Koszuty – zespół dworsko-parkowy (gm. Środa Wlkp.),
- Dobrzyca – zespół pałacowo-parkowy.

b) obiekty proponowane do objęcia wyższą formą ochrony w postaci pomnika historii:

- Zespół pałacowo-parkowy w Pawłowicach,
- Zespół zamkowy i park w Gołuchowie,
- Zespół rezydencjonalny w Antoninie,
- Założenie rezydencjonalne w Śmiełowie,
- Zespół pałacowy w Taczanowie,
- Zespół pałacowy w Turwi,
- Zespół urbanistyczny w Zdunach,
- Zespół poklasztorny Kanoników Regularnych w Trzemesznie,
- Zespół klasztorny Ojców Franciszkanów Konwentualnych na Górze Przemysła w Poznaniu,
- Zespół klasztorny Cysterek w Owińskach,
- Zespół klasztorny Cysterek w Ołoboku,
- Zespół sakralny w Skrzatuszu,
- Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Wyszynie,

c) obiekty znajdujące się na przebiegu Szlaku Piastowskiego: w Poznaniu, Lubiniu, Pobiedziskach, na Ostrowie Lednickim, w Gnieźnie, Trzemesznie, Wągrowcu, Łeknie, Grzybowie, Gieczu, Łądzie nad Wartą, w Koninie i Kaliszu,

d) Pomnik Zagłady – Muzeum Martyrologiczne – Obóz w Chełmnie nad Nerem,

e) zabytki archeologiczne:

- stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej,

- inne stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków,

f) charakterystyczne dla regionu obiekty:

- założenia rezydencjonalne wraz z parkami,
- założenia folwarczne,
- obiekty sakralne – kościoły katolickie i poewangelickie, synagogi,
- cmentarze,
- obiekty obronne
- obiekty techniczne (przemysłowe, dworcowe, gospodarcze, stopnie wodne, młyny wodne, zabytkowe wiatraki),
- obiekty użyteczności publicznej,
- dobra kultury współczesnej,
- miejsca pamięci narodowej, w tym w szczególności pomniki, cmentarze, obozy jenieckie, miejsca bitew historycznych wraz z ich otoczeniem,
- obiekty związane z kulturą religijną w tym miejsca kultu i sanktuaria;

2) Historyczne układy przestrzenne miast i wsi oraz inne założenia kompozycyjne wraz z nawarstwieniami kulturowymi:

a) najatrakcyjniejsze krajobrazowo obszary miast, obejmujące historyczne układy przestrzenne w połączeniu z topografią terenu, m.in: Poznań, Gniezno, Kalisz, Kórnik, Śrem, Zduny, Złotów, Rydzyna, Rawicz, Łobżenica, Chodzież, Międzychód, Osieczna, Sieraków, Zagórów i Środa Wielkopolska,

b) pozostałe układy urbanistyczne miast i układy ruralistyczne wsi ujęte w rejestrze zabytków,

c) inne zachowane układy przestrzenne nieujęte w rejestrze zabytków, w tym układy urbanistyczne miast i byłych miast, układy ruralistyczne wsi, w tym nadnoteckich wsi osadnictwa olęderskiego i fryderycjańskiego, zespoły

zabudowy, osiedla mieszkaniowe i przestrzenie o krajobrazie komponowanym miejscowości;

3) Obszary o wysokich wartościach kulturowych i krajobrazowych (zgodnie z oznaczeniami na planszy tematycznej:

a) Park Kulturowy Stare Miasto w Poznaniu,

b) Mickiewiczowski Park Kulturowy,

c) obszary cenne kulturowo o wysokich wartościach kulturowych i historycznych, na których proponuje się wyznaczenie parków kulturowych (PK) lub archeologicznych parków kulturowych (APK):

– związanych z osadnictwem tradycyjnym: Nowotomyski PK Osadnictwa Olęderskiego Rozproszonego, PK Nadnoteckie Osadnictwo Olęderskie Skupione, PK Nadnoteckie Osadnictwo Fryderycjańskie, PK Osadnictwo Olęderskie Puszczy Pyzdrowskiej,

– związanych z kulturą i tradycją religijną, w tym z działalnością zakonów: Benedyktyński Lubiński PK, Ciężęński PK Ciężęń – Słupca, Cysterski PK Łąd

– Zagórów, Cysterski Oberski PK, Cysterski Ołobocki PK, Cysterski PK Owińska – Radojewo, Cysterski Przemecki PK, Pałucko-Cysterski PK, Trzemeszański PK, Skrzatuski PK, Filipiński PK Gostyń - Głogówko,

– związanych z działalnością sławnych rodów: Lednicki PK Początków Państwa Polskiego, Antoniński PK im. Książąt Radziwiłłów, Kórnicko-Bniński PK im. Działyńskich, Zaniemyski PK, Rogaliński PK im. Raczyńskich, Rydzyński PK im. Leszczyńskich i Sułkowskich, Gołuchowski PK Książąt Czartoryskich, PK im. Generała D. Chłapowskiego,

– związanych z kształtowaniem się przestrzeni miast i ich otoczenia: PK – miasto Kalisz, PK – miasto Leszno, Łobżenicki PK, Osiecki PK, Rawicki PK im. Przyjemskich, Opalińskich i Sapiehów, Sarnowski PK, Zdunowski PK,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chrzypsko Wielkie na lata 2021-2024

– związanych z zabytkami archeologicznymi: APK w Gieczu, APK w Grzybowie, APK Kalisz – Zawodzie, APK Mrówki, Archeologiczno – Etnograficzny PK w Osieku, APK Gród Radzimski – Radzim, APK Szamotuły „Zaginione Miasto”, APK Południowych Grodów Pogranicznych – Czestram/Golejewko – Dubin – Niepart – Kobylin Stary, APK w Bruszczewie.

Wskazane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego zasięgi obszarów cennych o wysokich wartościach kulturowych i historycznych nie stanowią granic proponowanych parków kulturowych, a jedynie określają zasięg występowania cennych wartości kulturowych, które wymagają objęcia wyższą formą ochrony zabytków. Ustanowienie i precyzyjne określenie granic parków kulturowych należy do zadań samorządów gminnych i następuje po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków na etapie ich powoływania. W niektórych przypadkach wymagać to będzie zawarcia stosownych porozumień międzygminnych lub międzywojewódzkich w przypadku parków przygranicznych. Lista proponowanych parków kulturowych nie jest listą zamkniętą. Konieczne jest podejmowanie dalszych inicjatyw badawczych dotyczących obszarów cennych kulturowo na terenie województwa oraz na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami m.in. w obszarach doliny Warty, doliny Prosnicy, Pradoliny Noteci, okolicach zbiornika Jeziorsko,

d) obszary o wysokich wartościach kulturowych i historycznych proponowanych do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO:

– „Szlak Piastowski” – ze względu na wartości kulturowe związane z kształtowaniem państwowości polskiej,

– „Pradolina Noteci” – ze względu na wartości przyrodnicze występujące w połączeniu z wartościami kulturowymi osadnictwa olęderskiego i fryderycjańskiego,

e) obszar o wysokich wartościach historyczno-symbolicznych związanych z kształtowaniem kultury i wspólnoty europejskiej proponowanych do przyznania Znak Dziedzictwa Europejskiego – Wzgórze Lecha w Gnieźnie,

f) obszary o najatrakcyjniejszym krajobrazie:

- otwartym: Dolina Noteci wraz z elementami osadnictwa olęderskiego i fryderycjańskiego, Dolina Warty – odcinek koniński i śremski wraz z Rogalińskim Parkiem Krajobrazowym, Puszcza Zielonka, Pojezierze Krzywińskie, Pojezierze Sławskie, Pojezierze Gnieźnieńskie w rejonie Powidza,
- obszar historycznych zadrzewień śródpolnych w Parku Krajobrazowym im. Dezyderego Chłapowskiego,
- obszar Niziny Nowotomyskiej wraz z elementami osadnictwa olęderskiego,
- obszary o krajobrazie leśnym, łąkowym i obszary dolin rzecznych;

4) Obszary o zachowanych wartościach kultury ludowej grup regionalnych – Bambrów, Biskupian, Chazarów, Pałuczan, Tośtoków – w tym w szczególności charakterystyczne cechy zabudowy – rozplanowanie zagród, detale architektoniczne, podziały gruntu oraz wartości niematerialne – obrzędy, gwara, stroje, muzyka;

5) Zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego proponowane do ujęcia na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego: Tradycyjny obrzęd weselny z Szamotuł i okolic oraz Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce.